

دگرگونی ساختار کالبدی در شهر های ایران دوره مدرن و تحول حوزه عمومی

عیسی پیری*، سیده معصومه ابطحی

- 1- استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه زنجان (isapiri@znu.ac.ir)
- 2- دانش آموخته کارشناسی ارشد طراحی شهری، (mabtahi303@yahoo.com)

چکیده

حوزه عمومی به معنای هر آن چیزی است که متعلق به عموم مردم است و قابلیت دسترسی همگانی دارد. در شهرهای ایرانی - اسلامی شکل گیری حوزه عمومی، معطوف به مولفه های کالبدی و اجتماعی - اقتصادی و همچنین متغیر پرقدرت مذهب و ایدئولوژی اسلامی بوده است. اما در سالهای بعد از تحولات گسترده ناشی از موج دوم مدرنیته ایران، فضاهای کالبدی و جمعی شهر ایرانی - اسلامی دچار بازساخت همسان سازی ناشی از گسترش جغرافیایی مدرنیسم بین الملل شده است. در این دوره فضای عمومی از رهگذر هندسی شدن طراحی فرم مکانی به صورت عقلانی و لامکانی درآمده است. هم فرم کالبدی و هم فرایندهای اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی با یکدیگر منطبق هستند و به عبارتی روح و کالبد بر هم سازگار می باشند اما عامل آشفتگی این سیستم در دوره های بعد از مدرنیته دوم در ایران در سال های بعد از دهه 1340 و 1350 اتفاق می افتد.

واژه های کلیدی: حوزه عمومی، ساختار کالبدی، بازساخت، شهر ایرانی - اسلامی، مدرنیته

1- مقدمه

رواج تعبیر شهر اسلامی و اطلاق آن به مجتمع های زیستی مسلمانان (بویژه شهر اسلامی نامیده شدن شهرهای تاریخی ممالک اسلامی یا مسلمان نشین)، با این فرض که این شهرها از نظر کالبدی، جلوه گاه تجلی خاصی از اصول و ارزشهای اسلامی بوده و به این ترتیب از شهرهای سایر تمدن ها و فرهنگ ها متمایز می باشند، از قرن نوزدهم میلادی و بوسیله مستشرقین آغاز شد (نقی زاده، 1392: 640). قرآن کریم شهر مکه را امّ القری می نامد که حوزه عمومی و ساختار کالبدی بر ساخته آن تا قرنهای الگوی تام اغلب شهرهای اسلامی بوده است. شکل گیری حوزه عمومی در شهر ایرانی - اسلامی معطوف به ترکیبی از مولفه های کالبدی (فضای عمومی و باز محله) و اجتماعی - اقتصادی و همچنین متغیر پرقدرت مذهب و ایدئولوژی اسلامی بوده است. ما هنگامی موقعیت ها و رخدادها را عمومی می نامیم که بر خلاف امور خاص و منحصر به فرد، برای همگان قابل دسترس باشند- فی المثل هنگامی که از مکان های عمومی یا ساختمانهای عمومی حرف می زنیم- اما همین واژه ساختمانهای عمومی بدین معنا نیست که متعلق به همه افراد جامعه است و به روی همه آحاد مردم باز است بلکه ساختمانهای عمومی صرفاً به این معنا عمومی هستند که فقط نهادهای دولتی را در خود جای می دهند. دولت نیز نوعی قدرت عمومی است این خصیصه او به خاطر مسئولیتش در ارتقای رفاه عمومی اعضای ذیحق است. اصطلاح عمومی معنای دیگری نیز دارد و آن هنگامی است که از "پذیرش عمومی" صحبت می کنیم: زمانی که پدیده ای بر صحنه می رود و به شیوه پرصلاستی بازنمایی می شود؛ عمومیت این پدیده تا اندازه ای به این معنا است که از جانب عموم به رسمیت شناخته شده است. معنای سوم اصطلاح عمومی زمانی است که می گوئیم فرد به شهرت همگانی رسیده است. معنای پرستیژ یا شهرت همگانی معمولاً ریشه در یک دوره خاص دارد تا در یک "جامعه نیک". (پیری، 1390: 90). این مفهوم، تاثیری را در جوامع مدرن مشخص می کند که در آن مشارکت سیاسی از طریق گفتگو اجرا می شود و فضایی است که در آن شهروندان درباره امور